

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ЦУП Олена Василівна

УДК 94 (437.1/.2:477)

**ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА І УКРАЇНА В МІЖДЕРЖАВНИХ
ВІДНОСИНАХ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.**

07.00.02 – Всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2009

Дисертацією є рукопис
Робота виконана у Тернопільському національному економічному
університеті Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник

кандидат історичних наук, доцент
Лазарович Микола Васильович,
Тернопільський національний
економічний університет,
доцент кафедри документознавства,
інформаційної діяльності та країнознавства

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, професор
Газін Володимир Прокопович,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
професор кафедри всесвітньої історії

кандидат історичних наук, доцент
Криськов Андрій Анатолійович,
Тернопільський державний технічний
університет імені Івана Пулюя,
доцент кафедри українознавства і філософії

Захист відбудеться “24” березня 2009 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 337).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79605, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий “23” лютого 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук, професор

О. М. Сухий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Геополітичні зміни в Центрально-Східній Європі, що відбулися на зламі 80–90-х років ХХ ст., кардинально позначилися на державно-політичній ситуації в Україні та сусідніх із нею країнах. Крах комуністичних режимів супроводжувався утворенням нових незалежних держав, які стали повноправними суб'єктами міжнародного права. Виникли сприятливі умови для взаємовигідного співробітництва в основних сферах суспільного життя. Це стосується, зокрема, чесько-українських відносин, які мають довготривалі традиції добросусідства й співпраці, а необхідність їх розбудови обумовлена об'єктивними потребами і національними інтересами та відображена в концепціях зовнішньої політики обох держав.

Формування системи чесько-українських міждержавних відносин кін. ХХ – поч. ХХІ ст. в літературі досліджено фрагментарно. Тому актуальним є конкретно-історичний, комплексний аналіз процесу складання та здійснення системи співробітництва між Чеською Республікою (ЧР) й Україною в контексті детального вивчення рівнів і напрямків співпраці в політичній, економічній, науково-технічній, гуманітарній сферах і в рамках провідних європейських організацій. Вивчення цього питання важливе в плані оптимізації внутрішньо- і зовнішньополітичного життя обох держав, удосконалення механізмів реалізації двосторонніх домовленостей, інтеграції України в європейські структури.

На поч. ХХІ ст. у результаті зміни геополітичної ситуації, зумовленої розширенням загальноєвропейських структур на Схід, у т. ч. вступу ЧР у травні 2004 р. до Європейського Союзу, серйозного переосмислення потребують стан і перспективи взаємин між Чехією та Україною. Актуальним залишається узагальнення досвіду двостороннього співробітництва в контексті євроінтеграції та формування цивілізованої європейської моделі міждержавних відносин, із метою збереження та розвитку найефективніших його напрямків і адаптації чесько-українських стосунків до нової системи взаємодії обох країн з ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках науково-дослідницької теми: “Історичні та економічні проблеми розвитку української спільноти у ХХ ст.” (держ. реєстр. № 0103U000466), розділ “Внесок української еміграції в розвиток української національної держави”, яку розробляє кафедра документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету.

Мета і завдання праці. Враховуючи актуальність теми, а також недостатнє наукове розроблення проблеми даного дослідження, визначено за мету розкрити еволюцію основних напрямів (політичного, соціально-економічного, науково-технічного, гуманітарного) чесько-українського співробітництва. Відповідно у дисертації зроблена спроба дослідити:

– передумови становлення двосторонніх взаємин на поч. 1990-х рр.;

– місце і роль рівнів, форм та механізмів співробітництва центральних органів державної влади й управління у системі міжнародних відносин і зовнішньої політики незалежних Чехії та України;

– співпрацю щодо вдосконалення договірно-правової бази;

– чинники і механізми здійснення контактів у торговельно-економічній, соціальній та науково-технічній галузях, специфіку міжрегіонального співробітництва;

– взаємозв'язки в гуманітарній сфері, особливості підходів сторін до взаємної гарантії прав національних меншин;

– основні аспекти взаємодії в рамках регіональних європейських проектів;

– стан та рівень відносин ЧР й України в умовах євроінтеграції;

– досвід двостороннього співробітництва впродовж окресленого періоду, виділити його головні уроки та виявити перспективи для подальшої співпраці між обома країнами;

– основні етапи міждержавних відносин.

Об'єктом дослідження є система взаємин між Чеською Республікою та Україною кін. XX – поч. XXI ст.

Предметом праці визначені основні рівні, напрямки і механізми взаємодії головних складових елементів системи чесько-українського співробітництва; питання співпраці глав держав, урядів, міністерств та відомств, проблеми реалізації пріоритетних напрямків двостороннього співробітництва (політичного, соціально-економічного, науково-технічного, гуманітарного), взаємна гарантія прав національних меншин, міжрегіональні контакти й актуальні аспекти взаємин в рамках європейських регіональних проектів та ЄС.

Методологічну основу склали принципи наукової об'єктивності, історизму, системності, всебічності, які ґрунтуються на пріоритеті документів. Дисертантка використала у своїй роботі різні методи, зокрема аналітичний, синтетичний, узагальнюючий, порівняльний, систематичний, логічний, історичний, проблемно-хронологічний, статистичний та ретроспективний. Їх цілеспрямоване і комплексне застосування сприяло всебічному вивченню поставленої проблеми.

Хронологічні рамки дисертації, що окреслені тематичною спрямованістю і завданнями, визначені кін. XX – поч. XXI ст. Нижня дата обумовлена формуванням нового типу відносин унаслідок демократизації суспільства в Чеській і Словацькій Федеративній Республіці та проголошенням державного суверенітету України. Верхня межа стосується поч. XXI ст., аналіз документального матеріалу доведено до кін. 2008 р.

Наукова новизна полягає в тому, що здійснено комплексний конкретно-історичний аналіз процесу становлення і розвитку цілісної системи сучасних чесько-українських взаємин, визначено й науково обґрунтовано хронологічні рамки, суть етапів та періодів розвитку двосторонніх контактів кін. XX – поч. XXI ст. У роботі висвітлено еволюцію головних напрямів

співробітництва на всіх рівнях, розкрито особливості формування основ добросусідських відносин, проаналізовано основні аспекти чесько-української взаємодії як у рамках європейських регіональних проектів, так і в умовах інтеграції до ЄС, узагальнено досвід міждержавного співробітництва впродовж означеного періоду, виділено його позитивні тенденції та гальмуючі фактори. У науковий обіг введено численний неопублікований матеріал з центральних та регіональних архівів України, в т. ч. з архівів органів державної влади й управління, насамперед міністерств закордонних справ і дипломатичних установ обох держав.

Практичне значення роботи полягає в розкритті найважливіших досягнень чесько-українських взаємин у нових історичних умовах. Матеріали дослідження можуть бути використані для вивчення історії міжнародних відносин та співробітництва України з державами Центрально-Східної Європи і впливовими європейськими організаціями. Основні положення, узагальнення та висновки, зібраний фактичний матеріал можна застосовувати для підготовки узагальнюючих праць із історії міжнародних відносин, Чехії й України, навчально-методичних посібників і навчальних програм із курсів історії, країнознавства та інших дисциплін. Зібраний і проаналізований матеріал суттєво доповнює та уточнює загальні відомості про євроінтеграційні процеси у Центрально-Східній Європі й сучасні чесько-українські зв'язки.

Результати дослідження обговорені на засіданнях кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету і кафедри історії слов'янських країн Львівського національного університету імені Івана Франка.

Апробація основних положень і результатів дослідження відбулася на 10 наукових конференціях, із них – 6 міжнародних (Всеукраїнська науково-теоретична конференція “Шлях України: колізії новітнього поступу”. Тернопіль, 27 січня 2006 р.; Перша міжнародна наукова конференція “Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті”. Львів, 8–10 березня 2006 р.; XV Міжнародний конгрес “Українська освіта у світовому просторі”. Київ, 19–21 жовтня 2006 р.; Міжнародна науково-практична конференція “Ціна свободи й незалежності: трансформація політичних систем в країнах Центральної та Південно-Східної Європи до та після 1989–1991 рр.”. Ужгород, 2–3 листопада 2006 р.; XVI Міжнародний славістичний колоквиум. Львів, 16–18 травня 2007 р.; Всеукраїнська науково-практична конференція “Охорона культурної спадщини в Україні: історія, теорія, практика”. Тернопіль, 28–29 травня 2007 р.; VI Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 600-річчю першої писемної згадки про Чернівці. Чернівці, 12–13 жовтня 2007 р.; II Міжнародний конгрес “Українська освіта у світовому часопросторі”. Київ, 25–27 жовтня 2007 р.; Буковинська науково-практична конференція “Ми українці, ми українські”. Чернівці, 2 листопада 2007 р.; Всеукраїнська наукова конференція до 95-річчя Миколаївського державного університету ім. В. Сухомлинського. Миколаїв, 3 жовтня 2008

р.) та на щорічних звітних конференціях Тернопільського національного економічного університету.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 11 статей (2 у співавторстві), у т. ч. 8 у фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України з історичних наук.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою й завданнями дослідження. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел і літератури (635 позицій), додатків, що стосуються договірно-правової бази, торговельно-економічного і гуманітарного співробітництва та чеської зовнішньої політики. Загальний обсяг дисертації складає 265 стор., із них 195 стор. основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** розкрито актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет і хронологічні рамки, обґрунтовано мету і завдання, підкреслено наукову новизну й практичне значення дисертаційної роботи.

У першому розділі – **“Історіографія і джерела”** – викладено стан та рівень наукового розроблення теми в сучасній українській і зарубіжній історіографії, охарактеризовано джерельну базу. Підрозділ 1.1. *“Історіографічний огляд”* містить загальну характеристику вивчення різних аспектів проблеми в кін. ХХ – на поч. ХХІ ст. Відзначено, що питання становлення і розвитку чесько-українських відносин нового типу українські вчені почали вивчати вже в серед. 1990-х рр. у контексті дослідження актуальних проблем зовнішньої політики України, зокрема її євроатлантичних прагнень та регіонального співробітництва. Цим питанням присвячені роботи Л. Васильєвої-Чикаленко, О. Івченка, В. Литвина, І. Мельникової, М. Сороки та ін.

Розбудова ЄС на поч. ХХІ ст. сприяла зацікавленню євроінтеграційними процесами в цілому і в українсько-чеському контексті зокрема, що відображено у дослідженнях С. Василенко, О. Ковальнової, М. Кріля, О. Гнатковича. Одним із важливих чинників реалізації євроінтеграційної стратегії України автори назвали збереження досягнутого рівня й подальше поглиблення цього співробітництва, оскільки близькість культурної спадщини, історичних традицій та цивілізаційних цінностей і зумовлюють необхідність їхнього подальшого зближення.

Водночас аналітичних спеціальних робіт із проблем чесько-українських взаємин мало. Більшість із них стосується двосторонньої співпраці в контексті кардинальних змін геополітичної ситуації на європейському континенті у цілому і в Центрально-Східній Європі зокрема. Регіональному аспекту економічної інтеграції в 90-ті роки ХХ ст. присвячено дослідження В. Пронози та І. Сюська. Окремі питання взаємозв'язків в рамках Центральноєвропейської ініціативи та приєднання до Угоди про зону вільної торгівлі розглянув В. Денисюк. Про необхідність інтенсифікації на всіх рівнях

контактів України з центральноевропейськими країнами-членами ЄС, як складової частини головного євроінтеграційного напрямку української зовнішньої політики, йдеться у статті І. Вовканича та О. Свеженцевої. Питання формування системи та механізму співпраці України з Вишеградом, як регіональним об'єднанням і відносин із його країнами-членами на двосторонньому рівні (в т. ч. з ЧР) стали предметом дослідження Д. Мороза, Г. Шманько, Є. Кіш, Г. Зеленько, О. Зарицького.

Низка праць присвячена вивченню внутрішньополітичної ситуації та зовнішньополітичного курсу країн Центральної Європи, їх євроінтеграційного шляху і зв'язків із Україною (дослідження С. Віднянського, В. Приходька, В. Лемака, Т. Герасимчук, Л. Кіцили, Т. Коротченко та ін.).

Окрему групу становлять роботи з конкретних проблем політичного, економічного і гуманітарного міждержавного співробітництва. Одними із перших увагу на формування взаємин України з уже незалежними Чехією і Словаччиною звернули І. Вовканич та І. Сюсько. Автори наголосили на безпроблемності стосунків між країнами в першій пол. 1990-х рр., оскільки першочерговим завданням української дипломатії на цьому етапі стало налагодження договірно-правової бази.

Серед конкретних досліджень з цієї проблематики можна назвати монографію і статті ужгородчанина Р. Корсака про українсько-чеське міждержавне співробітництво у 1991–2005 рр. У них автор проаналізував становлення й перебіг основних напрямів двостороннього співробітництва у визначений період. Проте варто відзначити, що в працях ці проблеми досліджені доволі схематично. Із усього спектру двосторонніх контактів між обома країнами, лівову частку займає аналіз співпраці в економічній сфері. Соціальні проблеми, питання культури, освіти, науки, а також зв'язки з українськими організаціями в ЧР та чеськими діаспорними осередками в Україні розглянуті недостатньо.

Етнополітичний аспект чесько-українських відносин різною мірою досліджено у працях С. Карпенко, Ю. Макара, С. Мотрук. Можливість простежити здійснення основних напрямів двосторонньої співпраці дають також аналітично-оглядові матеріали О. Лівінського, Р. Лубківського, Ю. Меліоріса, А. Озадовського, І. Оприщенко, С. Устича, опубліковані в періодичних виданнях.

Чимало публікацій є довідковими, зокрема анотовані історичні хроніки. Серед них варто відзначити видання “Україна і Європа” та “Зовнішня політика України в умовах глобалізації”, підготовлені в Інституті історії НАН України. У них можна знайти узагальнений хронологічний матеріал та стисло характеристику основних подій у сучасній історії взаємин України з Чехією.

Чеська історіографія з питання чесько-українських відносин на сучасному етапі представлена, передовсім, працями про зовнішню політику ЧР та її євроінтеграційними зацікавленнями, в яких опосередковано можна простежити й український вектор чеської зовнішньої політики. Так, у збірнику “Чеська закордонна політика” вміщено публікацію П.

Лунака, в якій визначено місце країн пострадянського простору, в т. ч. і України, у зовнішньополітичних пріоритетах Чеської держави. Питанням східного напрямку закордонної політики Чеської Республіки та формування системи двосторонніх взаємин із країнами Східної Європи, насамперед із Україною, присвячено роботу В. Вотапека. Дослідження В. Гандля і О. Піка містять окремі рекомендації щодо вироблення нової концепції співробітництва з Україною на засадах демократичності та збереження державності. Про економічну співпрацю між країнами у 1993–2003 рр. йдеться в статті І. Гжіха.

Низка публікацій висвітлюють питання чесько-української взаємодії в рамках європейських регіональних проектів та ЄС. Зокрема, у праці Л. Палати досліджено співробітництво обох країн у Вишеградській групі. Аналізу нових напрямів співпраці України з країнами-членами ЄС та їх позиції в контексті нової європейської політики “Ширша Європа – Сусідство”, присвячені дослідження П. Маші, М. Тхіма та Е. Тулметс.

В окремих роботах чеських авторів темою для дослідження стали внутрішньополітичні події в Україні та їх вплив на міжнародну ситуацію в цілому й на здійснення чесько-українського співробітництва зокрема. Наприклад, політична криза в Україні в квітні 2001 р., відображена у публікації Л. Копечека. Помаранчева революція в Україні та її результати висвітлені у працях П. Кратохвіла і Г. Шімона.

Загалом українська проблематика у чеській історіографії представлена недостатньо. Серед відомих праць проблеми взаємин між Чехією та Україною опосередковано стосуються роботи Ш. Волнера, А. Котванової і деяких інших.

Євроінтеграційний контекст зовнішньої політики ЧР відображений у російській історіографії. Хоча безпосередньо чесько-українських відносин вони не стосуються, проте містять важливий теоретичний і частково фактичний матеріал для їх вивчення. Так, проблемно-тематичний збірник “Країни Центральної і Східної Європи на порозі XXI ст.” присвячений питанням соціально-економічної і політичної трансформації постсоціалістичних країн цього регіону та їх інтеграції у світові й загальноєвропейські структури. Особливості чеської внутрішньої і зовнішньої політики розглянуті в роботі “Чехія і Словаччина в XX ст. Нариси історії”. Значний теоретичний матеріал викладено у книзі “Європейські країни СНД”, автори якої основну увагу зосередили на перспективах взаємин цих країн із ЄС, зокрема в рамках концепції “Велика Європа”.

Як видно, досліджувана проблема не знайшла спеціального висвітлення в історичній науці. Дослідники, передовсім, аналізували зовнішньополітичну діяльність, звертали увагу на основні напрямки політичних відносин. Немає спеціальної роботи, в якій би була детально проаналізована вся система чесько-українських відносин кін. XX – поч. XXI ст. Сучасні українська і зарубіжна історіографії дедалі частіше звертають увагу на питання становлення системи міждержавного

співробітництва в контексті геополітичних змін на європейському континенті і в Центрально-Східній Європі.

Аналіз джерельної бази дослідження здійснено в підрозділі 1.2. *“Характеристика джерел”*. Джерельна основа для вивчення історії новітніх чесько-українських взаємин багата й різноманітна. Проте не всі документи поки що доступні для дослідження, а більшість як оприлюднених, так і неопублікованих матеріалів, розпорошена в різних виданнях і архівах. Усіх їх можна поділити на кілька умовних груп: 1) офіційно підписані урядові документи (договори та угоди; протоколи дипломатичних і політичних переговорів, зустрічей, спільні комюніке, конвенції; щорічні й щоквартальні звіти про роботу окремих відділів і управлінь органів державної влади та управління); 2) документи, що стосуються діяльності громадських організацій і культурних установ; 3) інтерв'ю і виступи керівників держав; 4) офіційні статистичні матеріали.

Із урахуванням цього дисертантка проаналізувала максимально можливий обсяг документального матеріалу з архівів окремих центральних міністерств та відомств України. Зокрема, в Галузевому державному архіві МЗС України опрацювала матеріали кількох фондів. Ф. 1 *“Справи постійного зберігання за 1988–2002 рр.”* містить листування, звіти окремих управлінь та відділів міністерства, витяги зі щоденників і записи бесід працівників зовнішньополітичного відомства та представництв тощо (всього 171 справа). У ф. 2 *“Двосторонні договори й угоди”* є документи, укладені між Україною та Чехією впродовж досліджуваного періоду. Представлена договірно-правова база чесько-українського співробітництва складає 57 документів. Матеріали цього архіву є найважливішими для дослідження чесько-українських взаємин до 2002 р. включно.

У Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, у двох його фондах (1 та 5233), зібрано документи Відділу комісій Верховної Ради України й Адміністрації Президентів України Л. Кравчука та Л. Кучми до 1997 р. Серед 53-х опрацьованих справ, що стосуються безпосередньо відносин між Чехією та Україною – більшість матеріалів уперше залучено до наукового обігу.

Деякі матеріали з теми дисертації зберігаються в Центральному державному архіві громадських об'єднань України, у ф. 1 – *“Центральний Комітет Комуністичної партії України”*. Довідки Українського товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами, щорічні звіти МЗС України дали змогу простежити здійснення двостороннього співробітництва на початковому етапі.

Опубліковану групу джерел становлять, передовсім, офіційні видання національних законодавчих і зовнішньополітичних актів щодо співпраці між Чеською Республікою й Україною. Крім комплексу дво- і багатосторонніх документів, прийнятих у 1990-х рр., ці джерела містять також рішення Національної ради ЧР і Верховної Ради України з ратифікації міжнародно-правових актів, закони та програмні документи, заяви щодо принципів зовнішньої політики обох країн.

Чимало документів опубліковано в офіційних урядових та відомчих виданнях: “Відомостях Верховної Ради України”, “Урядовому кур’єрі” й “Голосі України”. Водночас фрагментарність публікацій міжнародно-договірних актів, що складають регулятивну базу двостороннього співробітництва, є серйозним недоліком комплексу опублікованих джерел із історії сучасних чесько-українських взаємин. Частково заповнюють прогалину у виданні зовнішньополітичних документів щодо розвитку міжнародно-правової основи міждержавних відносин цього періоду і взаємодії із провідними європейськими організаціями, публікації договорів та угод, хроніки співпраці України з іноземними державами у спеціальних рубриках друкованого органу МЗС України – журналу “Політика і час” (із серпня 2007 р. “Зовнішні справи”), офіційного видання представництва ЄС в Україні “Євробюлетень”. Джерелом для дослідження зовнішньополітичної діяльності обох країн також є опубліковані концепції зовнішньої політики Чехії та України, звіти МЗС, матеріали парламентських слухань, конференцій, круглих столів і семінарів.

Актуальні питання міжнародної діяльності Чехії, зокрема до й після входження в ЄС, співпрацю в рамках провідних європейських регіональних проектів і загальні принципи здійснення співробітництва з країнами Східної Європи, в т. ч. з Україною висвітлює часопис Інституту міжнародних відносин у Празі “Mezinárodní politika” (“Міжнародна політика”) та “Mezinárodní otázky” (“Міжнародні питання”). В опублікованих регулярних звітах МЗС Чеської Республіки також можна знайти інформацію про двосторонні відносини з країнами світу та її діяльність у світових і європейських організаціях. Ще одне чеське видання “Чеська Республіка – ваш партнер”, що виходить за підтримки міністерств закордонних справ і промислової політики, а також ряду чеських економічних організацій (Союзу промисловості, Економічної палати, Чехінвесту та ін.), містить дані про стан торговельно-економічних відносин між ЧР та Україною.

Відсутність достатнього масиву відкритих і об’єктивних за характером джерел, необхідних для неупередженого висвітлення ходу чесько-українських взаємин кін. ХХ – поч. ХХІ ст., можна частково компенсувати матеріалами української, чеської й іншої зарубіжної преси цього періоду. У періодичних виданнях міститься важлива інформація про хід візитів і результати, отримані під час переговорів офіційних делегацій та неофіційних зустрічей керівництва обох країн.

Тексти інтерв’ю, виступів, промов політичних діячів Чехії та України є ще однією важливою групою джерел даного дослідження, в якій відображено кроки чеської та української дипломатії у напрямку забезпечення поглиблення не лише міжнародного співробітництва, а й забезпечення внутрішніх потреб нашої держави. Так, у даній роботі використані наступні джерела з цієї групи: інтерв’ю, промови і виступи міністрів закордонних справ України А. Зленка (зібрані і видані окремими збірками) і Чехії Ц. Свободи, інтерв’ю чеських послів в Україні П. Маші, К. Штіндла та українських послів у ЧР А. Озадовського й І. Кулеби, з Прем’єр-міністром України В. Ющенком та іншими політичними і громадськими діячами.

Окрему групу джерел склали статистичні матеріали про економічну діяльність двох країн. У дисертації використано дані Держкомстату України, а також у контексті чесько-українського міжрегіонального співробітництва відомості, що стосуються Тернопільської області.

Не всі документи є рівнозначними за змістом. Однак їх сукупність робить джерельну базу даного дослідження цілком достатньою для виконання поставлених завдань і вивчення різних аспектів чесько-українських взаємин.

Другий розділ – **“Правові основи формування системи відносин”**. Метою підрозділу 2.1. *“Напрацювання двосторонніх політичних угод і встановлення дипломатичних зв’язків”* є з’ясування умов, за яких складалася система відносин між Чехією та Україною на поч. 1990-х рр., встановлення дипломатичних зв’язків і напрацювання двосторонніх політичних угод. Відзначено, що основні засади міждержавних чесько-українських взаємин нового типу почали формуватися вже на поч. 1990-х рр. в умовах існування Чеської і Словацької Федеративної Республіки та СРСР. Нового імпульсу двосторонні контакти набули після проголошення державної незалежності України. Після визнання її ЧР 8 грудня 1991 р. розпочалася робота щодо встановлення офіційних дипломатичних відносин між країнами. Домовленості, досягнуті під час офіційних візитів, чергувалися з політичними консультаціями у рамках діяльності в міжнародних організаціях. Укладенням *“Спільного комюніке про встановлення 30 січня 1992 р. дипломатичних відносин незалежної України з Чеською і Словацькою Федеративною Республікою”* завершився період становлення системи двостороннього співробітництва між Україною й Чехією в складі ЧСФР та розпочався новий етап розбудови партнерських і добросусідських відносин. Україна – одна з перших держав світу, які визнали незалежну Чеську Республіку. Вже 1 січня 1993 р. вона встановила з цією країною дипломатичні відносини на рівні посольств. Першим чеським послом у Києві став П. Маша. Українську дипломатичну місію в ЧР очолив Р. Лубківський.

“Розвиток договірно-правової бази” аналізується у підрозділі 2.2. Після встановлення чесько-українських дипломатичних відносин розпочалося формування широкої договірно-правової основи. Ключовим документом у ній став *“Договір про дружні відносини і співробітництво”* від 26 квітня 1995 р. Він засвідчив формування якісно нового рівня співробітництва і наявність в обох країнах зацікавленості щодо його поступального розвитку.

Аналіз основних договорів і угод засвідчив, що робота з формування договірно-правової бази після здобуття незалежності обох держав була різноплановою та ефективною. Традиції взаємин, започатковані багато століть тому, документи, укладені в період входження Чехії до ЧСФР, а України до СРСР стали тією основою, на якій продовжено укладення нової і переосмислення попередньої договірної бази. В ході цього процесу сторони базувалися на принципах рівності, довіри і взаємоповаги, що відповідали інтересам обох держав. Тому політичне, економічне, науково-технічне, правове, соціальне, гуманітарне, екологічне та інші види

співробітництва наповнені конкретним змістом. Участь обох держав у багатосторонніх домовленостях поглибила співпрацю з міжнародних питань. Звичайно, що поряд із успішними перетвореннями є ряд недоліків, які певним чином стосуються невідповідності українського та чеського законодавства і недосконалого організаційно-технічного забезпечення виконання, підписаних документів. Загалом створення потужної договірно-правової основи – лише перший крок для подальших довготермінових і взаємовигідних стосунків.

Третій розділ **“Основні напрями двостороннього співробітництва в 1993–2008 рр.”** має три підрозділи і присвячений дослідженню основних аспектів двосторонньої співпраці у державно-політичній, соціально-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах. У підрозділі 3.1. *“Державно-політичні відносини”* вказано, передусім, на те, що контакти у даній сфері є важливою складовою міждержавного співробітництва. Їх здійснюють через офіційні та робочі візити керівників держав, лідерів політичних партій, неформальні зустрічі політиків, у ході яких обговорюють або законодавчо оформляють основні аспекти двосторонніх взаємин. У чесько-українських відносинах питання обміну візитами на найвищому рівні вперше було порушене після проголошення державної незалежності України, однак їх активізація відбулася після здобуття незалежності Чеською державою.

Варто відзначити, що на поч. 1990-х рр., коли становлення системи міждержавних взаємин відбувалося в складних умовах постсоціалістичної трансформації, політичні контакти були нерегулярними і визначеними, здебільшого, потребами у практичній реалізації усталених форм співпраці. Значні зрушення відбулися вже після першого державного візиту Президента України Л. Кучми до Чехії 25–26 квітня 1995 р. Приїзди до України чеських президентів (В. Гавела 30 червня–2 липня 1997 р. і В. Клауса 14–16 червня 2005 р.) продовжили традицію політичного діалогу на найвищому рівні.

Значну увагу в роботі зосереджено також на результатах візитів глав урядів та керівників відомств, які значно інтенсифікувалися на поч. XXI ст. Вони були зумовлені, як правило, необхідністю обговорення ключових проблем двостороннього співробітництва і пошуку ефективних шляхів їх розв’язання. Зміцненню державно-політичних відносин сприяло створення депутатських груп із розвитку міжпарламентських зв’язків “Україна–Чехія” у Верховній Раді України та “Чехія–Україна” в чеському парламенті, що стали першими групами з міжпарламентської співпраці у законодавчих органах двох держав. Різноманітну роботу з підтримки регулярних політичних консультацій між країнами здійснювало посольство України в Чеській Республіці. Певне уповільнення контактів у політичній сфері було зумовлене низкою внутрішньополітичних подій у ЧР й Україні, введенням із 28 червня 2000 р. візового режиму між країнами, зміною геополітичного статусу Чехії після інтеграції у світові та європейські структури.

Разом із тим це не змінило зовнішньополітичної орієнтації держав на продовження політичного діалогу.

Підрозділ 3.2. *“Пріоритети в соціально-економічній сфері і науково-технічне співробітництво”* розкриває основні чинники розвитку торговельно-економічних зв’язків та міжрегіонального співробітництва, формування системи взаємин у соціальній сфері й реалізацію науково-технічних контактів. Інформаційну й організаційно-технічну базу здійснення співпраці на всіх рівнях забезпечують регулярні контакти між відповідними міністерствами, зовнішньополітичними відомствами, спільними комісіями і робочими групами, представниками ділових кіл обох країн. Із метою розширення економічних відносин діє спільна чесько-українська міжурядова Комісія з питань торговельно-економічного і науково-технічного співробітництва, створена на основі міжурядової угоди від 17 березня 1994 р.

Україна за обсягом товарообігу з Чехією займає 22 місце серед інших держав. У свою чергу Чеська Республіка займає таку ж позицію серед 109 інвесторів за обсягами прямих інвестицій в економіку України. Існує взаємна зацікавленість у розширенні промислової кооперації в таких галузях, як машинобудування, металургія, хімічна та легка промисловість. Разом із тим певне напруження в реалізації торговельно-економічного співробітництва між країнами створює більш ніж 20-річна історія заборгованості українською стороною за Ямбурзькою угодою.

Значний потенціал поглиблення економічних взаємозв’язків міститься в розвитку міжрегіонального співробітництва. Спільні консультації торгово-промислових палат, місцевих адміністрацій і головних підприємств регіонів обох держав стали істотним імпульсом для інтенсифікації контактів між підприємцями Чехії та України, що певним чином позначилося також на збільшенні двостороннього товарообігу.

Виняткового значення й актуальності на сучасному етапі розвитку двох країн набуває проблема української господарської еміграції до Чехії, де офіційно проживають понад 10 тис. українців, а кількість нелегальних мігрантів перетнула 400-тисячну відмітку. Проблеми, пов’язані з працевлаштуванням і перебуванням українських громадян на території ЧР, їх соціального забезпечення, медичного страхування, визнання документів про освіти, створюють певну дисгармонію у міждержавних стосунках. Задля розв’язання цих питань необхідно посилити співпрацю між відповідними відомствами і правоохоронними органами обох країн щодо створення належних умов для проживання й праці та протидії нелегальній трудовій міграції.

Одним із перспективних напрямів двосторонніх відносин є науково-технічне співробітництво. Його основними формами визначено розвиток науково-технічних і технологічних досліджень, взаємообмін науковцями, дослідниками, експертами, інженерно-технічними працівниками з метою стимулювання спільних проектів та програм, організація

спільних семінарів і конференцій. Разом із тим важливого значення надано не формальній фіксації намірів положеннями угоди, а наповненню двосторонніх стосунків у цій сфері конкретними діями.

У підрозділі 3.3. *“Взаємини в гуманітарній сфері”* висвітлено основні аспекти відносин у сфері культури, освіти й науки і вказано на активну участь у них української громади в Чехії та чеської в Україні. У ЧР щорічно відбувається низка значних культурних заходів, які ініціюють Посольство України в Празі, уряди обох країн, різноманітні міністерства та відомства, діаспорні й громадські організації. Відповідно й Україна намагається популяризувати чеську культуру серед свого народу, здійснюючи аналогічні традиційні культурні та мистецькі акції. Значну роботу в цьому напрямку проводить Чеське посольство в Україні та Чеський центр у Києві. Одним із важливих напрямів гуманітарного співробітництва залишається збереження історичного культурного надбання обох країн, що охоплює поховання видатних діячів, меморіали, меморіальні таблиці та пам'ятні знаки, літературні, бібліотечні й архівні фонди.

У рамках механізму міждержавного співробітництва у гуманітарній сфері досить активним є взаємний обмін студентами та викладачами. Інтенсивно розвиваються порівняно самостійні напрями взаємодії загальноосвітніх, спеціальних і вищих навчальних закладів Чеської Республіки і України. Благодійні організації всебічно підтримують емігрантів з обох країн. Україна отримує суттєву гуманітарну допомогу від державних та громадських установ Чехії, серед яких варто відзначити чеські громадські товариства *“Карітас”* й *“Адра”*.

Українське життя в Чеській Республіці представлене низкою організацій. Серед них – *“Українська ініціатива в Чеській Республіці”*, *“Об'єднання українців та прихильників України в Чеській Республіці”*, *“Об'єднання українок в Чеській Республіці”* і *“Форум українців ЧР”*. Сучасна українська діаспора в Чехії має свій імідж, дієві засоби самореалізації та достатній потенціал для подальшого згуртування, розвиває й поглиблює наукове, культурне, ділове співробітництво з Україною, представниками громад українців в інших країнах та з чеським народом.

Чеська громада в Україні також є вільною у виборі обсягу і форм здійснення прав, наданих їм законодавством, і реалізує їх як безпосередньо, так і через державні органи місцевого самоврядування й громадські об'єднання (*“Голендерські чехи”*, *“Чехоград”*, *“Матіце волинська”*, *“Стромовка”*, *“Волинські чехи”*, *“Чеська бесіда”*, *“Вишеград”*, *“Богемія”* та ін.). У місцях компактного проживання чехів створено гуртки з вивчення чеської мови, самодіяльні фольклорні колективи, бібліотеки національної літератури тощо. Різноманітна діяльність організацій сприяє розвитку та підтримці національної свідомості, збереженню культури, традицій, а також впливає на сучасні культурно-освітні, наукові й мистецькі зв'язки між Чехією і Україною.

Четвертий розділ **“Співпраця в рамках європейських організацій”**. У підрозділі 4.1. *“Спільна участь у регіональних європейських проектах”* проаналізовано співробітництво Чеської Республіки й України в рамках регіональних європейських організацій (Раді Європи (РЄ),

Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Центральноєвропейській ініціативі (ЦЄІ), Центральноєвропейської зони торгівлі (ЦЕФТА), Вишеградської четвірки. Підкреслено, що питання участі Чехії та України у загальноєвропейському процесі найбільш ґрунтовно і концентровано розкрито у Концепції зовнішньої політики обох держав. У них на початковому етапі державотворення, в цілому, співпадали основні напрямки закордонної політики (багатостороння дипломатія, розвиток двосторонніх відносин, європейська інтеграція) й були спільні стратегічні завдання.

Чесько-українська взаємодія в рамках РЄ впродовж усього періоду здійснювалося, насамперед, під час зустрічей на найвищому рівні глав держав та урядів держав-членів і конференцій галузевих міністрів. У ході зустрічей розроблялися проекти і пропозиції щодо програми діяльності РЄ в таких сферах суспільного життя, як права людини, засоби масової інформації, правове співробітництво, охорона здоров'я, освіта, культура, спорт, молодь, навколишнє середовище і регіональне планування та ін.

Чеська Республіка та Україна зацікавлені у підвищенні ефективності ОБСЄ, вдосконалення її структур й інститутів, посиленні її превентивного миротворчого потенціалу. Хід дискусій на засіданнях засвідчив близькість позицій або співпадіння точок зору делегацій обох країн щодо розроблення загальної і всеохоплюючої моделі безпеки в Європі ХХІ ст., ролі ОБСЄ у процесі політичного врегулювання конфліктів. Зусилля обох делегацій послідовно спрямовані на подальше забезпечення інтересів держав в ОБСЄ, зміцнення їх авторитету.

Обидві країни, співпрацюючи в рамках ЦЄІ, значно поліпшили показники двосторонніх відносин у політичній, соціально-економічній та гуманітарній сферах. Зважаючи на те, що розвиток всебічного співробітництва з державами центральноєвропейського регіону є пріоритетним напрямом зовнішньополітичної стратегії, ЧР і Україна досягли домовленості щодо подальшого зміцнення взаємовигідних зв'язків на цьому напрямку.

Регіональне економічне співробітництво охоплює також і спільну діяльність у рамках ЦЕФТА. Створення зони вільної торгівлі було зумовлено необхідністю інтеграції країн до європейської спільноти. Приєднання до ЦЕФТА відповідало б і зовнішньополітичним інтересам України, оскільки могло прискорити вирішення питань розширення співробітництва з ЄС. Завдяки взаємодії в ЦЕФТА є реальна можливість залучення України до загальноєвропейської економічної інтеграції.

Сенс співпраці Чехії та України в рамках Вишеградської групи полягає в розв'язанні конкретно-практичних проблем Центрально-Східного регіону, а саме: звільнення бар'єрів у взаємній торгівлі та вирішення питань міграції. На думку чеського керівництва, Вишеград, розширений за рахунок України міг би також стати для неї певною передвступною платформою до ЄС.

Підрозділ 4.2. *“Чехія і Україна в інтеграційній політиці Європейського Союзу”* висвітлює співробітництво між країнами за умов інтеграції Чеської Республіки до ЄС та євроінтеграційних планів України. У процесі наближення України до об’єднаної Європи важливе місце відведено співробітництву з Чеською державою в рамках ЄС. Підтримку євроінтеграційних прагнень України Чеське керівництво задекларувала ще на поч. 1990-х рр., коли Українська сторона зробила лише перші кроки на шляху до ЄС. Європейський вибір обох країн на двосторонній основі вперше було закріплено “Спільною заявою президентів України і Чеської Республіки Л. Кучми та В. Гавела” від 2 липня 1997 р. ЧР, відзначаючи важливу роль України в її зовнішній політиці, висловила підтримку українським європейським та євроатлантичним прагненням, надає консультативну допомогу в основних інтеграційних питаннях.

Разом із тим, окрім позитивних змін у двосторонньому співробітництві, виникла низка проблем. Якщо з поч. 1990-х рр. Україна будувала двосторонні та багатосторонні відносини з країнами Центрально-Східної Європи з більш-менш міцних позицій рівнозначного партнерства, то зі вступом до ЄС вони становитимуть у стосунках з Українською державою цілісну спільноту, значно потужнішу за Україну. Збільшився також ризик того, що нові країни-члени ЄС, у т. ч. Чехія, не матимуть змоги приймати незалежні рішення щодо розвитку співробітництва й характеру відносин із Україною.

Варто відзначити й те, що стратегічні цілі ЄС щодо двох країн мають спільні та відмінні риси. Насамперед, ЧР до вступу мала вищий рівень суспільно-політичного та економічного життя, ніж Україна, що дало їй змогу швидко й ефективно виконати вимоги ЄС. Нашій державі доведеться пройти інший, можливо, складніший і триваліший шлях до об’єднаної Європи. Однак реформування законодавства, економіки, суспільної сфери та інших галузей й активна участь України в основних проектах ЄС певною мірою посприє покращенню відносин із ЄС і наблизити в часі інтеграцію до цієї структури.

У **висновках** узагальнено результати проведеного дослідження і виділено положення, які винесені на захист.

1. Історіографічний аналіз засвідчив, що обрана тема не знайшла спеціального висвітлення в українській і зарубіжній історичній науках. Автори попередніх публікацій, за невеликими винятками, основну увагу приділяли загальним аспектам міжнародної політики України. Відсутня праця, в якій було б детально проаналізовано всю систему чесько-українських взаємин упродовж кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Введені до наукового обігу джерела дали змогу відтворити цілісну картину формування й здійснення системи відносин як на міждержавному рівні, так і в рамках провідних європейських організацій.

2. Становлення і розвиток чесько-українського співробітництва мали системний характер. Еволюція різних напрямів, форм і видів співпраці та формування структури двостороннього

співробітництва в 1990-ті рр. відбувалися під цілеспрямованим керівництвом держав і державних органів усіх рівнів, що в кінцевому результаті привело до виникнення цілісної, ефективно функціонуючої системи двосторонніх добросусідських відносин та заклало основи стратегічного партнерства у стосунках між двома незалежними державами.

3. Договірньо-правову базу склали понад 70 двосторонніх документів, у т. ч. 22 міждержавних та міжурядових договорів, угод, протоколів, конвенцій, спільних комюніке тощо.

4. Ефективна співпраця в політичній сфері стала можливою завдяки плідній двосторонній дипломатичній роботі, в якій, дотримуючись принципів демократії та довіри, обидві країни змогли підготувати міцний політико-правовий ґрунт для співробітництва в інших сферах. Позитивну оцінку отримали взаємодії президентів і глав урядів Чехії й України, регулярні міжурядові контакти, співпраця міністерств та відомств обох країн. Впродовж кін. ХХ – поч. ХХІ ст. відбулася велика кількість двосторонніх контактів на високому рівні, в ході яких обговорено ряд актуальних питань чесько-українського співробітництва в політичній, соціально-економічній та гуманітарній сферах, діяльності в рамках провідних європейських об'єднань і підписано важливі договори.

5. У торговельно-економічних відносинах домінували загалом позитивні тенденції. Розпочалась інтенсифікація міжрегіонального співробітництва. Взаємини в соціальній сфері визначені спільною діяльністю у напрямку взаємного працевлаштування громадян обох країн, правового та соціального забезпечення і попередження проблеми нелегальної трудової міграції. Для науково-технічного співробітництва характерними стали процеси стимулювання спільних проектів і програм.

6. Двостороннє співробітництво в гуманітарній сфері показало значні здобутки й потенціал до ефективнішої співпраці. Досягнення зумовлені, насамперед, традиційністю культурних зв'язків, що є невід'ємною частиною європейської культурної спадщини. Важливу роль в реалізації контактів у гуманітарній сфері відіграли основні державні інституції обох держав: уряди, парламенти, міністерства та відомства, посольства, громадські організації, освітньо-наукові установи, інші структури. За їх сприяння відбуваються численні культурні акції, які дозволяють громадянам обох країн краще пізнати один одного. Взаємовигідним є обмін студентами і викладачами. Благодійні організації Чехії та України надають всебічну підтримку емігрантам з обох країн.

7. Перспективною і стратегічно важливою є співпраця в рамках регіональних об'єднань – Центральноєвропейською ініціативою, Центральноєвропейської зони вільної торгівлі, співпраця з Вишеградською четвіркою та за умов інтеграції ЧР до ЄС. Обидві країни в рамках цих організацій зосереджують свою діяльність на питаннях розвитку регіональних взаємозв'язків, енергетиці, транспорті, захисті довкілля, сільському господарстві, підприємництві, цивільній обороні, інформатиці, науці й технології, телекомунікаціях, статистиці, туризмі. Важливого значення надається забезпеченню

прав національних меншин і культурному співробітництву.

8. Серед чинників, що вплинули на розвиток системи чесько-українських взаємин і в майбутньому визначатимуть їх еволюцію можна виділити внутрішньо- і зовнішньополітичні фактори. Серед них – суттєве відставання України від ЧР у реформуванні економічної і політичної системи, дещо відмінне міжнародне й геополітичне становище. До інших труднощів реалізації сучасних чесько-українських відносин у політичній сфері слід віднести негативний вплив внутрішньополітичної нестабільності та низький рівень політичної культури органів державної влади і окремих громадян України. Для співробітництва у військово-політичній сфері характерні застарілість військово-технічної бази Збройних Сил України та їх незадовільне матеріальне забезпечення. Торговельно-економічні зв'язки гальмують невирішені питання українських боргів Чеській державі. Контакти в науково-технічній галузі потребують удосконалення договірно-правової бази і наповнення раніше укладених угод конкретним практичним змістом. Проблеми співпраці в гуманітарній сфері зумовлені, насамперед, нестабільним фінансуванням та дефіцитом спеціалістів у даній галузі.

До позитивних зовнішніх чинників слід віднести спільні для Чехії та України національно-державні інтереси щодо зміцнення миру і міжнародної безпеки й практичну участь обох країн у створенні нової системи колективної безпеки і стабільності в глобальному та європейському вимірах; посилення євроінтеграційних процесів і розширення ЄС; подальше поглиблення регіонального і субрегіонального співробітництва; розвиток партнерських відносин.

9. Врахування позитивного досвіду чесько-українського співробітництва відкриває можливості для його розширення, поглиблення та інтенсифікації у різних сферах, обов'язковою умовою чого є бажання обох сторін чітко дотримуватися визначеного зовнішньополітичного курсу. Загалом, для пом'якшення несприятливих впливів на двосторонні взаємини важливими є, в першу чергу, спільні і погоджені дії обох сторін. Україні та Чеській Республіці необхідно також звернути більшу увагу на модернізацію комплексних програм у відповідності до нових історичних умов, гнучко та своєчасно реагувати на виклики сучасності.

10. Авторська концепція періодизації міждержавних відносин незалежних Чехії та України полягає у виділенні 4-х основних етапів: перший (1990–1992 рр.) – період формування чесько-українських контактів розглянутий через призму чесько-українських і словацько-українських відносин, з часу утворення незалежної України, її визнання Чеською стороною у складі ЧСФР 8 грудня 1991 р. і встановлення дипломатичних відносин 30 січня 1992 р.; другий (1993–1996 рр.) – час становлення і стабілізації міждержавних взаємин; третій (1997–2004 рр.) – період поглиблення зв'язків, налагодження міжурядових контактів та співпраці міністерств і відомств; четвертий (2005–перша пол. 2008 рр.) – етап інтенсифікації двостороннього співробітництва у рамках європейських регіональних проектів та в контексті євроінтеграційних прагнень України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Цуп О. В. Українсько-чеські взаємини у 1991–2000 рр. / Цуп Олена // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – Вип. 4. – С. 333–337.
2. Цуп О. В. Тернопільщина в контексті українсько-чеського міжрегіонального співробітництва / Цуп Олена // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 3. – С. 157–161.
3. Цуп О. В. Розвиток українсько-чеських взаємин за умов становлення незалежності України / О. В. Цуп // Сторінки історії: Збірник наукових праць / Відп. ред. Н. Ф. Гнатюк. – К.: ЮЦ “Видавництво “Політехніка”, 2006. – Вип. 23. – С. 213–218.
4. Цуп О. В. Договірно-правова база сучасних українсько-чеських відносин / О. Цуп // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Історія. – Ужгород: Видавництво УжНУ “Говерла”, 2007. – Вип. 18. – С. 249–255.
5. Цуп О. В. Українсько-чеське співробітництво в сфері культури і освіти (90-ті рр. ХХ століття) / О. В. Цуп // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний, науковий збірник. Серія: історія. – Одеса: Астропринт, 2008. – Вип. 11. – С. 243–252.
6. Цуп О. В. Україна та Чеська Республіка в інтеграційній політиці Європейського Союзу / О. В. Цуп // Науковий збірник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 378–370. – С. 126–130.
7. Цуп О. В. Роль української діаспори в культурно-мистецьких взаєминах України та Чеської Республіки (1993–2006 рр.) / Цуп О. В. // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К.: Українське агентство інформації та друку “Рада”, 2008. – Т. ХХІ. – С. 486–492.
8. Кріль М. М., Цуп О. В. Роман Корсак. Українсько-чеське міждержавне співробітництво в 1991–2005 рр. – Ужгород: Гражда, 2007. – 202 с. [рец. на кн.] / Кріль Михайло, Цуп Олена // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 1. – С. 359–362.
9. Цуп О. В., Лазарович М. В. Торговельно-економічні відносини між Україною та Чеською Республікою (1993–2004 рр.) / Цуп О., Лазарович М. // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє / За ред. М. В. Лазаровича. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – Вип. 12. – С. 313–320.

10. Цуп О. В. Громадсько-політичне та культурне життя українців в Чеській Республіці / О. В. Цуп // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: тези доповідей першої міжнародної наукової конференції [“Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті”], (Львів, 8–10 березня 2006 р.) / Міністерство освіти і науки України, Українська Всесвітня Координаційна Рада [та ін]. – Львів: Міжнародний інститут освіти, культури та зв’язків з діаспорою Національного університету “Львівська політехніка”, 2006. – С. 330–333.

11. Цуп О. В. Формування системи двостороннього співробітництва між Україною та Чеською Республікою на початку 90-х рр. ХХ ст. / Олена Цуп // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць / Гол. ред. Л. М. Алексівець. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 1. – С. 178–188.

АНОТАЦІЯ

Цуп О. В. Чеська Республіка і Україна в міждержавних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – Всесвітня історія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2009.

У дисертації досліджено процес формування й здійснення системи співробітництва між Чеською Республікою та Україною наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Висвітлено передумови становлення двосторонніх взаємин на початку 1990-х рр. та визначено місце й роль рівнів, форм і механізмів співпраці центральних органів державної влади та управління в системі міжнародних відносин і зовнішньої політики незалежних Чехії та України. Проаналізовано двосторонні відносини щодо вдосконалення договірно-правової бази, чинники та механізми здійснення торговельно-економічних і науково-технічних контактів, специфіку міжрегіонального співробітництва. Досліджено взаємозв’язки в гуманітарній сфері, особливості підходів сторін до взаємної гарантії прав національних меншин. Розглянуто основні аспекти спільної діяльності в рамках регіональних європейських проектів, а також стан та рівень взаємодії Чеської Республіки й України в умовах євроінтеграції. Виділено досвід двостороннього співробітництва впродовж зазначеного періоду, його головні уроки та перспективи для подальшої співпраці між обома країнами. Запропоновано авторську періодизацію сучасних чесько-українських міждержавних відносин.

Ключові слова: Чеська Республіка, Україна, Центрально-Східна Європа, трансформаційні процеси, геополітика, дипломатичні відносини, міждержавне співробітництво, договірно-правова база, євроінтеграція.

АННОТАЦИЯ

Цуп Е. В. Чешская Республика и Украина в межгосударственных отношениях конца XX – начала XXI в. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02. – Всемирная история. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2009.

В диссертации проведено комплексное исследование процесса формирования и осуществления системы сотрудничества между Чешской Республикой и Украиной конца XX – начала XXI в. Определены предпосылки становления двусторонних взаимоотношений в начале 1990-х гг., а также место и роль уровней, форм и механизмов сотрудничества центральных органов государственной власти и управления в системе международных отношений и внешней политики независимых Чехии и Украины. Проанализировано двустороннее сотрудничество относительно совершенствования договорно-правовой базы, факторы и механизмы осуществления торгово-экономических и научно-технических контактов, специфику межрегионального сотрудничества. Исследованы взаимосвязи в гуманитарной сфере, особенности подходов сторон к взаимной гарантии прав национальных меньшинств. Рассмотрены основные аспекты совместной деятельности в рамках региональных европейских проектов, а также состояние и уровень взаимодействия Чешской Республики и Украины в условиях евроинтеграции. Выделен опыт двустороннего сотрудничества на протяжении отмеченного периода, его главные уроки и перспективы для последующего сотрудничества между обеими странами. Предложена авторская периодизация современных чешско-украинских межгосударственных отношений.

Ключевые слова: Чешская Республика, Украина, Центрально-Восточная Европа, трансформационные процессы, геополитика, дипломатические отношения, межгосударственное сотрудничество, договорно-правовая база, евроинтеграция.

SUMMARY

Tsup O. V. Czech Republic and Ukraine in interstate relationships at the end of 20 – beginning of 21 cent. – Manuscript.

The thesis for the Candidate Degree in History. Speciality 07.00.02 – World History. – The Ivan Franko Lviv National University, Lviv, 2009.

In dissertation a thorough research of establishing and carrying out of the system of cooperation between the Czech Republic and Ukraine at the end of 20 – beginning of 21 cent. has been done with profound reworking of a wide range of literature sources along with including into scientific circulation a number of novelty materials from the central state and departmental archives. The investigation of the above mentioned question is of an utmost importance in terms of the optimization of intra- and interpolitical life of the both countries, the further development of their cooperation and integration of

Ukraine into European structures.

The preconditions of establishing a two-way relationship at the beginning of 1990s have been investigated. The foundations of intergovernmental Czech-Ukrainian relations of a new type were laid at the start of 1990s in the existing Czech and Slovak Federal Republic and the USSR. Throughout 1990–1992 a legal basis for direct Czech-Ukrainian relations in political-diplomatic, economic and cultural domains were established. Concluded bilateral intergovernmental treaties along with branch and operating agreements provided the opportunity for purposeful formation of effective bilateral collaboration system.

It has been pointed out that the process of formation and development of Czech-Ukrainian cooperation at the end of 20 – beginning of 21 cent. possessed system characteristics. The evolution of various trends, shapes and types of relations and the formation of a bilateral interstate cooperation structure occurred under the purposeful guidance of states and state bodies of all levels, which in its turn accelerated the evolving of the whole efficiently functioning system of two-way good-neighborly relations and, thus, laid the foundation of strategic partnership.

There have been suggested the directions of Czech-Ukrainian cooperation in political, social-economic, scientific-technical, humanities spheres within the framework of the European Union and leading European organizations (Council of Europe, Organization for Security and Cooperation in Europe, Central European Initiative, Central European Free Trade Agreement, Visegrad Cooperation). The mechanisms of improving the implementations of bilateral agreements along with the perspectives for their further developments have been defined. Also, much attention has been paid to the special features of the approaches of both sides to mutual guarantee of national minorities' rights.

Having done the analysis of intergovernmental relations within the above-mentioned time frame, the researcher comes to certain conclusions and recommendations along with the suggestions in terms of carrying out further collaboration. There have been identified positive (first and foremost, common national-state interests aimed at peace and international security consolidation and their contribution into creating of a new system of joint security with stability on global and European scale) and negative (a bit different international and geopolitical situation, appurtenance to various integrational associations and units, etc) factors, which had their impact on the development of the system of Czech-Ukrainian cooperation and will further define its evolution. The author has suggested a new periodization of intergovernmental relations between the Czech Republic and Ukraine, which consists in distinguishing 4 major stages. Each stage allows to trace the peculiarities of fulfilling of bilateral collaboration.

Key words: the Czech Republic, Ukraine, Central-Eastern Europe, transformational processes, geopolitics, diplomatic relations, intergovernmental cooperation, treaty-law base, eurointegration.